

anarşi, soyadı verme, yöresel bilgi dağarcığı ve aşağıdan yukarı kent planlaması

✪

Bu gece konuşum James C. Scott. Scott, Yale Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve antropoloji kürsülerinde profesör; Yale Kırsal Çalışmalar programının kurucularından ve anarşist ve Marksist olarak tarif ediliyor.²⁵

✪

Rob: Sizin inandığımız anarşizm nasıl bir şey?

James C. Scott: Pekâlâ, kitabıma, sizin de bildiğiniz üzere bir alıntıyla başlamıştım; isterseniz doğrudan metne dönüp oradan da okuyabilirim ama demek istediğim kabaca şuydu: Sizin, benim ve dinleyicilerin büyük kısmının özgürleştirici ve ilerici olduklarında hemfikir olduğu 20. yüzyılın önemli değişimlerinin, yapısal değişimlerinin neredeyse tamamı, normalin, meclis salonlarının, normal siyasetin ve seçim siyasetinin dışında kargaşa, kuralların ihlali ve yasaların ihlaliyle mümkün olmuştur.

İlk başta kullandığım örnekler *New Deal* ile ilgili olanlardı. Bence *New Deal*'ın reformlarını, isyanlar, yasadışı ve sendikadan bağımsız grevler, sosyal yardım bürolarının ku-

---

²⁵ 30 Ağustos 2014 tarihinde Rob Kall tarafından *Bottom Up Radio Show* adlı radyo programında gerçekleştirilen söyleşinin transkripsiyon metni için bkz. "James C. Scott Transcript: Anarchy, State Decreed Patronymic Naming, Vernacular Knowledge, Bottom-up Urban Planning"; http://www.opednews.com/articles/James-C-Scott-Transcript-by-Rob-Kall-Anarchism_Bottom-up_Planning-140830-285.html.

şatılması ve benzeri olaylar olmaksızın anlamak imkansızdır. Roosevelt bir noktada artık kamusal düzeni restore etmenin tek yolunun ki bence Roosevelt ve diğer kişiler potansiyel bir devrimin kıyısında olduğumuzu düşünüyorlardı, işçi sınıfını onların çıkarlarının da ciddiye alındığına ve onların güvenliğinin, mali güvencelerinin hükümetin çıkardığı yasaların konusu olduğuna ikna edecek olan bir dizi sosyal mevzuatı yasalaştırmak olduğunu düşünmüştü.

İkincisi, yine bunun daha ılımlı bir biçimde de olsa doğru fakat çok önemli olduğunu düşünüyorum. *New Deal*'ın ilan edilmesinden [yaklaşık yirmi yıl kadar] önceki kadınların süfrajat [oy hakkı] hareketini düşündüğünüzde, her ne kadar kitleleri içine alan büyük bir hareket olmasa da, bu hareketin merkezindeki bütün kadınların tutuklandığını görürsünüz. Bu kadınlar tecrit hücrelerine kondular ve zor kullanarak beslendiler. Bu olay ciddi bir mesele haline geldi ve bence, Woodrow Wilson'ı sonunda kadınların oy hakkını destekleyen bir yasa değişikliği yapmak zorunda olduğuna karar vermeye sürükledi.

Vietnam Savaşı'nın, yapılan o gösteriler olmasaydı son ereceğini düşünmüyorum. Lyndon Johnson'ın ve diğer kişilerin sokaklarda yarattığı düzensizlik olmasaydı ve bütün bunlar Kennedy'yi, daha önce görülmediği düzeyde bir kamusal kargaşaya yol açacağı düşüncesine itmeseydi, bir yurttaş hakları hareketimizin olamayacağını düşünüyorum. Bütün bunlardan kurtulmanın tek yolu, uzun zaman önce teklif edilmiş olan yurttaş hakları yasa tasarısını onaylamaktı fakat kamusal kargaşa onları bunu yapmaya zorlayana kadar ayak sürüdüler.

Bana göre mesele, eğer 20. yüzyıla dikkatli biçimde bakarsanız, barışçıl ve mevzuatlara dayalı seçimler üzerinden muazzam değişimlerin fiilen mümkün olabileceği beklentisi yaratan bir siyasal seçim ile demokratik ve barışçı rekabet sistemine sahip olduğumuzu görürsünüz. Gerçek şu ki devlet görevlileri tarihsel olarak zenginliği, medyayı ve diğer şeyleri ellerinde tutarak etkili olma yönünde bir avantaja sahiptirler fakat 20. yüzyılda bunu fiilen yapamamışlardır. Hiç kim-

se, yasal süreçlerin sıradan işleyişi dahilinde gerçekten geniş ölçekli değişimlerin ortaya çıktığını söyleyemez.

Bu anlamda benim argümanım, kargaşa çıkarmanın ve normal kurumsal yasama devrelerinin dışında faaliyet yürütenin, bizim önemli ve özgülleştirici olduğunu düşünmeye meyyal olduğumuz büyük değişimlerin büyük kısmının sorumlusu olduğu gerçeğini hesaba katmak zorunda olduğumuzdur.

Bu düşünceyi sevdim. Peki, Washington'daki protestolar, protesto yürüyüşleri, planlı protestolar hakkında ne söylenebilir?

Pekâlâ, bu da yine tasavvur ettiğiniz protesto türlerinin kamusal bir yapıya sahip olup olmadığına, kimin için, kimlerle birlikte ve neyi hedefleyerek yapıldığına göre değişir, değil mi? Kuşkusuz bazı protesto türleri kutuplaştırıcı da olabilir. Pek çoğu da böyledir. Dolayısıyla mesele bir tür "şunu yapmaya çalışıyorum..." meselesidir. Size oldukça basit bir örnek vermeme izin verin çünkü okulları, sınavları ve benzeri şeyleri ne yapacağımıza dair bir kitap bölümü kaleme almışlığım var.

Hangi kitapta?

Anarşizm kitabımda. Şöyle diyeyim; bu işlerin nereye varacağını bilemiyorum fakat benim oldukça ilginç bulduğum şeylerden biri, pek çok yerde lise öğrencilerinin, öğretmenlerinin kendilerini daha fazla devlet ödeneği almaya yarayan notlar vermek üzere zorladıklarını düşündükleri merkezi sınavlara karşı çıkmak üzere kamusal yürüyüşler organize etmeleri. Öyle ya da böyle öğrenciler, bireysel yaratıcılıklarına ve entelektüel yeteneklerine yeterince saygı gösterilmediğini ve saçma sapan sınavlara maruz kaldıklarını hissediyorlar. Bu öğrencilerin büyük kısmı, eğitim yeterlik sınavlarına katılmayı reddediyorlar ve ekleyeyim, bu da bir tür ufak çaplı toplumsal harekettir. Ne kadar yaygın hale geleceğini bilemiyorum. Riskli bir durum söz konusu. Dolayısıyla bu öğrenciler, kendi bireysel yaratıcılıklarına dönük küçümseyici ve saygısızca buldukları bütün bir okul rutini dizisini bir

anlamda ihlal eden kişilerdir ve bence, güç kazanması halinde daha iyi türden bir okul reformuna yol açabilecek şeylerden biridir. Gelgelelim, bir tabana sahip olup olamayacağını ve ne ölçüde dallanıp budaklanacağını söylemek zor.

Pekâlâ. Sınırlı zamanımız var ve konuşmak istediğim şeylerin hepsine yetmesini istiyorum. Bu radyo programına *Bottom Up Radio Show* [Altüst Radyo Şovu] adını verdim çünkü hızlı biçimde yukarıdan aşağıya olan bir yapıdan giderek daha aşağıdan yukarı olan bir yapıya bir geçiş halinde olduğumuza inanıyorum ve internet de bu geçişin hızlanmasına yardımcı oluyor. Bu anlamda, insanlar da giderek daha fazla bu açıdan görmeye ve düşünmeye başladılar. Yazdıklarınız arasında yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya kavramlarından bahseden pek çok şey mevcut. Bu söylediklerim hakkında herhangi bir düşünceniz var mı?

Sanırım sosyal medya, yeni iletişim formları, internet ve diğer şeyleri kastediyorsunuz, değil mi?

Yani, genel olarak yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir bakış açısıyla kültürümüzün doğasına ilişkin sordum. Buna ilişkin kitaplar yazdınız. Sizden sadece bu konuda aklınıza gelenleri söylemenizi istiyorum.

Bu konu üzerine düşünmenin pek çok yolu var. En önemlisi, tarihsel olarak düşündüğümde, aşağıdan yukarıya eylem, ağır biçimde kısıtlandıklarını, köşeye sıkıştırıldıklarını, zarar gördüklerini vs. hisseden insanlar tarafından gerçekleştirilir. Dolayısıyla buradan bakıldığında, bana açıkça görünen o ki gelir eşitsizliğindeki artış, özellikle de gelirin en üst düzeylerde yoğunlaşarak birikmesi ve size yasama meclisinden yüzde birlik bir temsil sağlayan bir tür dizgin, lobcilik ve medya nedeniyle, bir noktaya geliniyor ki kuşkusuz bu noktanın tam olarak neresi olduğunu kimse bilmiyor; bütün bunlar milyonlarca insanın yaşam şanslarını tehlikeye atıyor ve bu insanlar tepki gösterdiğinde, o nokta gelmiş oluyor.

Occupy Wall Street hareketi, bir anlamda, bu devasa gelir eşitsizliğine dikkat çeken hareketlerin ilk örneğiydi. Bana

göre, gelir eşitsizliği ne kadar kötüye giderse bankaların ve aşırı zenginlerin yasama üzerindeki denetimi de o kadar artar; buna bir tür aşağıdan yukarı tepki verecek olmanız muhtemeldir. Bugün ortaya çıkan tepki, bildiklerimizden daha karmaşıktır.

Önceden sendikaları kullanırdınız. Sendikalarımız bugünlerde aktif işgücünün çok küçük bir kısmını kapsıyor, bu anlamda, o taraftan bir tepkinin gelmesi ihtimali daha düşük. ABD ile üç aşağı beş yukarı aynı endüstriyel yapıya sahip olan Kanada ile bir karşılaştırma yapalım; Kanada'daki sendikalaşma oranı ABD'dekinden çok daha fazladır. Occupy Wall Street'in, tıpkı Arap Baharı gibi bir dereceye kadar sosyal medya üzerinden koordine edilmiş olduğunu da akıldan turalım.

İşin aslı, bilemiyorum. Bahsettiğimiz koordinasyon biçimlerinin, bunlar ister toplumsal örgütlenmeler isterse sendikalar olsun, bir arada yaşayan, birbirini tanıyan, birbirine güvenen yüz yüze insan topluluklarının yerini alıp alamayacağını söyleyebilecek kadar bilgim yok. Fakat ben asıl endişelendiren şey, tamamen sosyal medya üzerinden kurulan ilişkilerin, nasıl söyleyeyim, zayıflığı.

Pekâlâ, bu, başka kişilerin de açıkça ifade ettiği bir endişe. Örneğin *The Shallows** adlı kitap da bundan bahsediyor. Bence bu, insanların faaliyette bulunma tarzındaki değişimin bir parçası. İnsanlar derinliği yitiriyorlar ve daha zayıf, sığ bağlar kuruyorlar.

Sanırım gözlemlenen bir başka şey de aslında çoğumuzun ne yazık ki, kendimden örnek vereyim, Connecticut'ta bir tür çiftliğim var fakat gerçekte ise hepimiz sınıf ve ırk üzerinden fazlasıyla ayrıştırılmış ortamlarda yaşıyor olduğudur. Bu anlamda New Haven şehir merkeziyle olan bağlantım, aslında, kurmak zorunda olduğum bir bağlantıdır. Bu bağlantı, yaşadığım yer ve her gün gördüğüm şeyler açısından doğallıkta mevcut olan bir bağlantı değildir. Dolayısıyla, yaşam-

---

* Bkz. Nicholas Carr, *The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains*, W. W. Norton & Company, 2011.

larımız ve deneyimlerimiz sınıf ve ırk üzerinden ayrıştığı ölçüde, böylece "biz" haline geldiğimiz ölçüde, diğer insanların çektiği acılara dönük samimi ilgimiz, çok-sınıflı ve çok-ırklı ortamlarda yaşamamız halinde sahip olacağımız samimi ilgimiz kadar uyarılmayacaktır.

Pek çok kitap yazdınız. İşbu yukarıdan aşağıya merkezileştirme düşüncesi, gerçekten gerekli olan çeşitlilik ve bir tür örgütlü kaos iken, doğrusal çizgiler çizmeyi, belirli sonuçlara ulaşan modelleri öngörmeyi kolaylaştırıyor mu?

Bu konuda çeşitli deneyimlere sahip oldum ve bu konuya ilişkin kahramanlarımdan biri, çalışması bugün artık yeni kent planlamasının da bir parçası haline gelmiş olan Jane Jacobs'tur. Fakat Jacobs, bence, şehrin sadece iş ile ev arasında gidip gelen değil, bütün sıradan insanlar tarafından zemin düzeyinde nasıl yaşandığı ve nasıl deneyimlendiği üzerine düşünen ilk kişidir. Dolayısıyla Jacobs'un çalışmasının hayatın aşağıdan, tabandan nasıl görüldüğünü yansıttı söylenebilir. Jacobs, ardından, bir şehri bu bakış açısından kavramaya girişmiştir ve bence Jacobs'un kitabı, şehirlerin helikopterden bir şekilde güzel görünmesi gerektiğine dair mimari ya da şehri bir heykelmiş gibi gören düşüncüyü de tamamen dönüştürmüştür. Önemli şeylerden birisi bu.

Aslında örneğin Philadelphia gibi şehirlerin belediye başkanlarının, bu şehir her ne kadar konut varlığının çoğunu koruyabilmişse de, ne zaman yeni bir kent projesi planlamış olsalar, mimarlarla birlikte bir mahalle minyatürü, bir tür yeni kalkınma modeli etrafında poz vermeleri ve her şeyin sanki bir helikopterden bakıyorlarmışçasına ufacak görünmesi nedeniyle aşağıya bakmaları bana oldukça tuhaf gelir. Gerçekte hiç kimse şehri o gözetleme noktasından deneyimleme ve bilmek istediğimiz şey, şehrin nasıl işleyeceği ve zemin düzeyinde nasıl yaşanacağıdır çünkü insanların büyük kısmının şehri deneyimleyeceği düzey bu düzeydir.

Bana göre bu, daha geniş çapta bir sorundur. Bir basketbol ya da futbol maçı izlerken, oyunu sahanın tepesinde asılı duran bir kameradan görürsünüz çünkü bu açıdaki mesafe,

her şeyi daha kolay ve daha yavaş kılan bir mesafedir. Fakat kamerayı alıp daha zemini düzeyine yerleştirirseniz, inanılmaz bir kargaşaya, hıza ve bir oyuncunun hareket edeceği yere seçişine dair açık bir görsel karışıklığa şahit olursunuz. Dolayısıyla bana öyle geliyor ki dünyaya bütün bakma tarzımız, işbu helikopter bakış açısına dayanmaktadır ve bu bakış açısı şeylerin ne kadar zor ve karmaşık olduğuna dönük algımızı çarpıtmaktadır.

Bu bakış açısı bugün kim olduğumuzu da derinden işlemekte. *Anarşizm* kitabınızda, soyadı verme faaliyetinin, bir başka deyişle babaya dayalı isimler vermenin, bir gözetim ve denetim aracı olarak icat edildiğini ve bilgiyi ve iktidarı merkezileştirdiğini söylüyorsunuz. Bunu biraz açıklayabilir misiniz ve bu üzerine konuşabilir miyiz?

Tabii ki! Bu benim en sevdiğim tespitlerden biri. Bu durum ile *Devlet Gibi Görmek* kitabımı yazarken karşı karşıya geldim ve ardından bunun üzerine de yazmaya başladım. Devletlerin ile vergi toplayan ve devletler gibi işleyen kiliselerin ortaya çıkışına kadar, dünyadaki hiç kimsenin, babasından kendisine ve kendisinden çocuğuna, torununa, torununun çocuğuna vs. kalan sabit bir soyadı yoktu. Soyadı verme, insanları zorunlu askerlik, vergiler, tapu kayıtları vs. için insanları takibe almayı amaçlayan bir devlet projesidir çünkü neredeyse bütün isimlendirme biçimleri, tarihsel olarak, bir baba ile bir oğul arasındaki ilişkiyi adlandırmakla birlikte erkeklere ve çoğu kez de kadınlara yönelik işlemiştir. Yine, İskoç isimlerindeki "Mac", İrlandalı isimlerindeki "O", Ortadoğu isimlerindeki "Bin" ya da "Ben", "oğlu" anlamına gelir. Bu anlamda isimler sadece babayı ve o babanın oğlunu tarif eder ve o çocuğun da muhtemelen farklı bir isim koyulan bir çocuğu olduğunda, iki nesil sonra ilk soyadı ortadan kalkmış olur. Devletler ise, söylediğim üzere, vergiler, zorunlu askerlik için insanları takip altına almak isterler; bu bölgelerdeki ilk devletler bir tür refah devletleridir. Dolayısıyla bu, devletlerin, daha sonrasında, fotoğraflı kimlikler, DNA kayıtları vs. icat etmelerini getirecektir. Gelgelelim soyadı, bir tür o zamanların kimlik kartıdır ve kimin kim olduğunu belirlemeye dönük bir çabadır.

Harika bir hikaye anlatayım. Sanırım 17. yüzyılda, Galler-İngiltere sınırındaki bir yerde bir Galli mahkemeye çıkmış ve duruşmanın başında ona kim olduğunu sormuşlar. Bizim Galli "Adım Evan ap Huw ap William ap Vaughn ap." cevabını vermiş; Galler'de "ap", "oğlu" anlamına geliyor. Yani Gallinin ismi sorulduğunda verdiği cevap "babam şudur, dedem şudur, dedemin babası şudur" oluyor; her bir nesli geçtiğinizde, belirli bir bireyi daha açıkça tanımlamış oluyorsunuz. Neyse, hakim "Olmaz, bu mahkemede bunlar geçerli değil" demiş. İngiltere'de o zaman çoğu insanın soyadı vardır ve nihayet, Gallinin Mostyn Konutu adlı bir evde oturduğu ortaya çıkar. Sanırım o zamanlar insanlar evlerine isim veriyorlardı ve hakim "O halde bu mahkemede sana Evan Mostyn diyeceğiz" der. Böylece bizim Galli mahkeme kayıtlarına Evan Mostyn olarak geçer. Burada ilginç olan, bu soyadın yasal bir soyad olmuş olmasıdır çünkü artık belgelerde bu soyad yazmaktadır fakat ne komşuları ne de arkadaşları onu Evan Mostyn olarak bilmemektedir. İşin güzel tarafı ise yasal bir soyadının ilk defa ortaya çıktığı anda, ona devlet ile bu şekilde temas edene kadar ihtiyacı olmayan birisi için yaratılmış olduğunu açıkça görebilmiş olmamızdır.

Bu örneği, atölyelerdeki yöresel ve zanaata dayalı üretim ile merkezi, otomatikleştirilmiş, Henry Ford tipi üretim arasındaki farka ilişkin yürüttüğünüz tartışmaya bir tür giriş olarak vermiş oluyorsunuz. Yöresel ve zanaata dayalı üretim düşüncesine dair bir şeyler söyleyebilir misiniz?

O halde size kullandığım bir örnek daha vereyim. Connecticut'ta Durham adlı bir kasabada yaşıyordum ve Durham'dan sahildeki Guilford kasabasına giden bir yol vardı. Durham'daki bizler, yöresel bir tanımlamayla, bu yola Guilford Yolu diyorduk çünkü o yol bizi Guilford'a ulaştırıyordu; Guilford'da yaşayanlar ise aynı yola Durham Yolu diyorlardı çünkü bu yol Guilford halkı için Durham'a giden yol demektir. Dolayısıyla bunlar yöresel isimlerdir ve tek bir yolun hangi taraftan baktığınıza göre değişen iki ayrı ismi olduğunu görmek gerekiyor. Yine başka kasabalar ile Durham ara-

sında da başka yollar mevcuttur ve o kasabadakiler de kendi yollarına Durham Yolu demektedirler. Burada bir tür bilgi söz konusudur. İşbu yöresel bilgi dağarcığı, Durham'daki bir yolu tanımlamak için kesinlikle ihtiyacımız olan bir şeydir çünkü bize en önemli şeyi, nereye vardığını anlatmaktadır.

Devletler ise başka türden bir bilgi dağarcığına ihtiyaç duyarlar; yöresel olmayan, resmi bir sisteme. Yöresel olan, o yerelde yaşayan insanlar için iyidir; bir tür resmi bilgi dağarcığı yöresel olanı sevmez. Bu anlamda bir araba kazası yaptığınızda ve yolda ağır kanamalı halde beklerken bir ambulans çağırıp onlara "Guilford Yolu'ndayım ve ağır yaralıyım" diyebilirsiniz. Fakat pek çok Guilford Yolu vardır ve dolayısıyla hangi Guilford Yolu'nda olduğunuzu belirtmek zorundasınızdır. Devlet, Durham ile Guilford arasındaki yola 77. Güzergâh adını vermiştir. Devlet, bunu takiben, bu numarayı her bir yolun kendine ait ayrı numaraya sahip olduğu evrensel, sonsuz, kendine has bir numaralandırmaya dahil edecektir. 77. Güzergâh, yerini bir harita üzerinde görmedikçe sizin için bir anlam ifade etmez hale gelecektir. Basit bir ayırım söz konusudur. Bu anlamda devletler, işlerinin büyük kısmını yapabilmek için resmi bilgi dağarcığına gereksinim duyarlar ve bu resmi bilgi dağarcığı, yöresel bilgi dağarcığından çok farklıdır.

Yine, bu durumun insanların görme, düşünme ve algılama biçimini gerçekten nasıl etkilediğini ve buralara nasıl sızdığını, devletin merkezileşmiş bir tarzda dayatılmasını tarif ediyorsunuz. *Devlet Gibi Görmek* kitabınızda, bu yaklaşımın nasıl felakete ve başarısızlığa, belki ilk yıllarında değil fakat belirli bir zaman geçince, yol açtığını çünkü fazlasıyla basit olduklarını da açıklıyorsunuz. Bu yaklaşım çok aptalca ve hakikaten hiçbir işe yaramıyor fakat basitliği nedeniyle insanlara çekici geliyor.

Şimdi, *Devlet Gibi Görmek* kitabımın başlangıcında verdiğim örnek, bildiğiniz üzere, Almanya'daki, saksonya ve Prusya hükümdarları tarafından o zamanların bilim insanları diyebileceğimiz kişilerin istihdam edilerek keresteden elde

edilen geliri azamileştirmek üzere uygulamaya konan bilimsel ormancılığın icadına ilişkindi. Fakat bu bilim insanlarının işi, aslında, hükümdarın ormanların sömürülmesi sonucunda kereste ve yakacak odunun satılmasıyla her yıl elde edilen geliri azamileştirmesini güvenceye almaktı. Uzun lafın kısıyası, bu bilim insanlarının yaptığı, ormandaki ağaçları keserek yerine en hızlı büyüyen ağaçları, oradaki toprağın cinsine göre İskoç Çamı ya da Norveç Ladini dikmek oldu. Ağaçlar aynı anda düzenli sıralar halinde dikildi; böylece pek çok farklı türden ağacın bulunduğu karmaşık bir ormanın yerine tek bir ağaç türünden oluşan ve bütün ağaçların aynı zamanda ekildiği, böylece de hepsinin aynı yaşta olduğu bir orman konmuş oldu. Dediğim gibi, ağaçlar düzenli sıralar halinde dikilmişti; bunun nedeni ise ormanı, azami sayıda kereste ve yakacak odun üreten, tek tip üretim yapan bir makine gibi düşünceleriydi. Sonuçta ise, hepimizin bildiği üzere, bir tür yeşil çöl yaratmış oldular.

Böcek, kuş ve hayvan türlerinin büyük kısmının yok olduğu bir orman, monokültürel bir orman anlamına gelir. Tek tip ağaçlardan oluşan bir ormanda, belirli bir tür ağaç hastalandığında, bunun aynı türden ağaçlara yayılması çok mümkündür. Bu ağaçlar aslında hastalıklara, parazit nedeniyle kökten kurumaya vs. de eğilimlidir. Ortaya çıkan sonuç, orman yetiştirme, orman sağlığı, ormandaki canlılar, bir ormanda çevremizde bulunan flora ve fauna hakkında çok az bilgiye sahip olmamız nedeniyle, fiilen ortaya çıkan sonuç, bir ormanın yok edilmesi ve bir şeyleri değiştirmek adına hiç de başarılı olmayan, restorasyon ormancılığı olarak adlandırılan bir şeyin icat edilmesiydi.

Bazı şeylerin kitaplardan öğrenilemeyeceği meselesini biraz açmak istiyorum. Bisiklet sürmek bir diğer örnektir. Birine gidip nasıl bisiklet sürüleceğine dair bir eğitim kitabı verip, onu bu konuda bir sınava sokup, ardından ona bir bisiklet verip sürmesini bekleyemezsiniz. İnsanlar hareketi, dengeyi vb. deneyimlemelidirler; bisiklet sürmeyi bizler nasıl öğrendiysek, çocuklarımız nasıl öğrendiyse, aynen o şekilde biraz biraz öğrenmeniz gerekir. Balık tutmak ya da basketbol oynamak da böyledir. Bunlar deneyimle ve pratik-

le öğrenilmesi gereken şeylerdir; bütün bunlar sistemleştirilemez ve kitaptan öğrenmenin konusu haline getirilemez. Bunlar, kuşkusuz, zanaat bilgisine denk düşen yeteneklerdir. Sanırım sizin de bahsettiğiniz şey buydu, yani, neye dönüştüğünüz...

Ж

Usta bir zanaatkâr haline gelmenin yolu, tarihsel olarak, bir usta zanaatkârın yanında çırak olarak çalışmaktan ve ilgili bütün işlevleri aşama aşama, biraz biraz öğrenmekten geçer. Aynı şekilde, sanırım, büyük restoranlarda da işe bir aşçı yamağı olarak başlarsınız, ilk başlarda sadece marul ya da bir şeyler doğrarsınız; sonrasında aşama aşama daha karmaşık gündelik işlerle meşgul olursunuz. İşte ilginç olan da bu öğrenme tarzıdır. Bu öğrenme tarzı, pek değer verilen ya da resmi okullarda taklit edilebilecek bir şey değildir.

Hepimiz dünyada pek çok zeka türü olduğunu biliyoruz: mekanik zeka, katışımsal zeka, yaratıcı zeka vs. Resmi okullar genellikle sadece tek bir zeka türünü ölçerler ve bana göre, okula giden pek çok insanın iyi notlar alamamaları nedeniyle bozguna uğramış ya da aşağılanmış hissetmesinin nedeni de budur. Genel olarak, bunun nedeninin, bu insanların değer verilmeyen, kullanılmayan ve üzerine gidilip eğitilmeyen yeteneklere sahip olmaları olduğunu düşünüyorum ve bu anlamda okul, tıpkı Alman bilimsel ormancılığı gibi tek tip ürün çıkararak bir makinedir.

Pekâlâ, hızla devam ediyorum; soracak çok sorum var daha. Aslında buna benzer iki söyleşi daha yapabileceğimizi düşünüyorum. Umarım yeniden denk geliriz.

Tabii ki.

Zamanımız oldukça azaldı. Açıkladığımız düşünce; merkezileşmiş, basitleştirilmiş, aptallaştırılmış, Alman bilimsel yaklaşımının ormancılığa ve şehir planlamaya uygulandığı düşüncesi hoşuma gitti. Bütün ayrıntılara girmeye zamanımız yok fakat orada, uçlarda, alıntı yaparsam "çeperdeki uygunsuz, kabul edilemeyen pratikler üzerinden hayatımı sürdüren insanlardan bahsediyor-